

KRÖNIKA

Vi är inte alls lika inför döden, påpekar Svante Folin. Det gäller att bli ihjälslagen av rätt skäl.

Folkmorden vi glömt

Dödens revisor R J Rummel har räknat ut att 169 198 000 människor dog en onaturlig död under föregående sekel. Dessa dödar har framkallats av kollektivt agerande, så kallad "death by government". Siffrans exakthet kan diskuteras liksom Förintelsens jämnt avrundade sex miljoner, men storleksordningen borde vara rimlig. Enligt Rummel har fler människor lidit onöd, bråd död under 1900-talet än under hela den tidigare historien. Men olika offerkategorier ägnas olika intresse.

Nazismens offer – cirka 20 miljoner offer – är väl kända och avskydda. Dokumentation och information har nästan utslutande fokuserats på den judiska förintelsen. Slakten på miljon-tals ukrainare, ryssar med flera är föga kända. Tusenårsriket varade i tolv år, proletariatets diktatur ytterligare några decennier. Lenin, Stalin, Mao och Pol Pot skapade en likpyramid av 100 miljoner klassfö-ender. Timur Lenks berömda skallypyramider ter sig jämförelsevis blygsamma.

Eftersom upplysta människor vet att kommunismen innerst inne är lika god som nazismen är ond, har detta realsocialistiska dödsmaskineri i det längsta förnekats och därefter ignorerats. Inga institut ägnar sig åt forskning om Gulag eller det Stora Språngets mortalitet. Den sovjetiska överödödligheten på 60 miljoner före detta kamrater har inte resulterat i en enda dagsbot för exekuterarna. Ej heller existerar några monument eller museer för permastofstens offer. För medierna är dessa atrociteter lika upphetsande som de psykosociala missförhållandena i en albansk spånplattfabrik.

AV NÅGON ANLEDNING anses det gräsligare att likvideras på grund av etnisk än av social, religiös eller intellektuell tillhörighet. Om vi håller oss till folkmord, har enligt FN-definitionen tre sådana ägt rum under det tjugonde århundradet. Det första då 3,5 miljoner armenier slaktades 1915–22 har inhöljts i kompakt amnesi – vem bryr sig och turken kan ju bli sur. När en miljon tusier och moderata hutuer hackades i bitar inför världssamfundet våren 1994, resulterade det i en utdragen FN-debatt om huruvida den pågående massakern skulle rubriceras som folkmord eller inte.

Alla är lika inför döden. Men det gäller inte dem som aspirerar på en plats i de ihågkomna dödas Pantheon. Dit kommer man om man sponsras av mäktiga intressegrupper med kontroll över amerikansk massmedia, som kan väsnas tillräckligt för att bryta igenom informationsbruset. Inom offrens hierarki är judarna martyrer framför andra. Det anses till och med hädskt att jämföra Förintelsen – Holocaust – Shoah – med andra massaker. Den judiska tragedin är historiens mest dokumenterade och analyserade fenomen. Förintelsemonument och museer är en tillväxtindustri.

DE SENARE ÄR så stereotyp utformade, att en historiker förutser ett slags McHolocaust. I Hollywood talar man sedan länge ogenerat om Shoah Business och på polska lyxhotell erbjuds dollaraturister "the holocaust experience". I amerikansk bokhandel finner man numera förintelslitteraturen under rubriken "Religion". Göran Perssons enda framgångsrika PR-satsning, 50-miljonersprojektet Levande historia, kulminerar nu i en internationell jättekonferens, där tusen delegater, bevakade av fyratusen poliser, ytterligare ska fördjupa vår kunskap om Förintelsen. Svenska Dagbladet ägnar evenemanget en dubbelsidig presentation och utbrister extastiskt: "Snart är Sverige åter en moralisk stormakt" och "Mer demokrati med hjälp av Förintelsen".

För en gammal cyniker låter det som klockren medieopportunist parat med pedagogiskt panglosseri.

25 januari 2000

SVANTE FOLIN

Sapfo, en mytisk musa

Lyrik

Sapfo, dikter och fragment

Öv: Vasilis Papageorgiou och

Magnus William-Olsson

FIB:s Lyrikklubbs årsbok, 1999

Den lesbiska kärleken var under antiken något annat än den är i dag, skriver Olav Wiström efter att ha läst Sapfo.

Vislyriken som grekerna helt enkelt kallade "melos", sång, uppstod bland aiolerna på ön Lesbos, och dess två främsta representanter är Alkaios och Sapfo. Båda var verksamma omkring år 600 före Kristus. Denna lyrik var så intimt förknippad med lymnet på Lesbos, att den i sin ursprungsform aldrig överskred öns gränser.

Tio, så säger man mig, är Sängudinornas antal. Icke dess flere? Näväl, Sappho den tionde är.

Orden är Platons. Vem var hon, Sapfo? En skaldinna som av obesvarad kärlek till en ung man kastade sig i havet från en klippa? En tribad som har besjunget kärlek mellan kvinnor? Under 2 000 år har man fått dessa svar och båda är felaktiga.

SAPFO ÄR DEN första kända stora kvinnliga skalden i västerländsk litteratur, hjälte i både dikter och dramer. Men den slöja som har vävts kring henne är nära nog oegentränglig. Hon tillhörde aristokratin, var född i Eresos men flyttade senare till Mytilene. En av hennes bröder, Larichos, innehade hederposten som munskänk i "prytaneion", bespisningslokalen i Mytilene. Herodotos berättar att en annan broder, Charaxos, hade förälskat sig i hetären och slavinnan Rhodopis och friköpt henne, något Sapfo klandrar.

Genom marmorkronikan (MARMOR PARIIUM, en inskrift från 200-talet före Kristus som har påträffats på ön Paros) vet vi att hon en gång flydde till Sicilien. Antagligen för att det demokratiska partiet hade segrat – aristokraterna tvingades i landsflykt. Hon var gift och hade en dotter som hette Kleis. Hennes rykte som diktare var så stort att unga kvinnor kom till henne från avlägsna orter.

Bland eleverna fanns en Anagora från Miletos, en Gongyla från Kolophon och en Euneika från Salamis. Enligt antik uppfattning var Sapfo "liten och mörk" – uppgiften kan vara hämtad från någon av hennes dikter.

AV HENNES DRYGT 500 dikter återstod vid 1800-talets slut endast två längre stycken, det ena antagligen en fullständig dikt. Bland fragmenten omfattade ett femtiotal mer än en versrad. De flesta hade hittats hos antikens grammatiker och kommentatorer som stilprov.

Sedan dess har delar av tre sappiska diktböcker återfunnits i egyptiska skrifter. Av de svårtydda och söndriga fragmenten har man lyckats återskapa fem dikter, dock inte fullständigt.

Det är vad vi vet om Sapfo. Resten är legender, gissningar och

Historierna om Sapfo är många. Dikten nedan startade ryktet om att hon var lesbisk, men hur det egentligen var med den saken vet vi inte.

Gudars like syns mig den mannen vara,
Han som mitt emot dig kan sitta, han som
I din närhet lyss till din kära stämmas
älskliga tonfall

och ditt ljuva, tjugande skratt som alltid
i mitt bröst bragt hjärtat i häftig skälvrning.
Ser jag blott dig skymta förbi mig flyktigt,
stockar sig rösten;

själva tungan ligger i band, och plötsligt
ilar genom köttet den fina lägan,
jag förlorar synen, i örats gångar
börjar det ringa,

hela kroppen dryper av svett, jag skälver
in i mäg och ben och min hy får gräsets
bleka färg på märken, jag liknar mest en
döende

förfalskningar, det mesta producerat på 1800-talet.

Pierre Louÿs beskriver i LES CHANSONS DE BILITIS den sappiska kärleken som pervers. Sapfo själv är till det yttre en maskulin gestalt med kortklippt hår, platt bröst och smala höfter. Även Verlaine skrev dikter av det slaget. Alphonse Daudet skildrar henne som en parisisk kurtisiantyp. I Swinburnes ANACTORIA, som vämmar över av exalterat sinnesrus och hysteri, skandaliserar Sapfo på liknande vis.

LEOPARDI HAR DÄREMOT i den sublima dikten ULTIMO CANTO DI SAPFO låtit henne bli ett språk för diktern själv. Han bygger på traditionen om självmord av försmädd kärlek. Men det är hans egen världsåskådning, hans egen livstragedi och melankoli som kommer till uttryck i Sappfos avskedsord till livet.

Värre är det med österrikaren Grillparzer. Hans Goethe-påverkade antikdrama SAPPHO har länge legat till grund för en populär missuppfattning om Sapfo. I det ohistoriska sorgespelet vinner Sapfo lagerkransen vid de olympiska spelens sångartävling i Aten. Där blir hon förälskad i den fagre ynglingen Phaon och tar med honom hem till Lesbos. Denne kastar emellertid sina blickar på en av hennes unga tjänarinnor och ratar den halvgamla skaldinnan. I sin förtvivlan störtar hon sig i havet, efter att ha gett det unga paret sin välsignelse.

Hur förhåller det sig med det? Phaon är till att börja med en

mytisk gestalt hämtad ur en folksaga som har bevarats i flera varianter. Denna okänsliga Adonistyp, som skänktes sådan skönhet av Afrodite, fick de försmädda tillbedjerskorna att kasta sig från den leukadiska klippan. Myten var vida spridd och Sapfo kan ha använt stoffet i någon dikt. Det kan ha tolkats som en självbiografisk beaktelse om hopplös passion.

LÅT OSS NU se på den dikt som äldrog henne ett envist rykte för homosexualitet – under efterantikt tid, väl att märka. Visst föremkom tribadism i Grekland, men det var ingen specialitet för Lesbos. Under antiken menades med lesbisk kärlek något annat än i våra dagar, nämligen ett innerligt vänskapförhållande, ja kärlek, till en person av det egna eller det andra könet.

Att ett erotiskt element fanns i Sappfos relationer med eleverna är rätt klart, men förnämna hellener skulle aldrig ha sänt sina döttrar till en otuktsskola. De skulle inte ha präglats sina mynt med hennes bild eller beställt bröllopsmyner av henne om hon inte hade haft gott rykte.

I dikten här ovan vänder sig Sapfo direkt till en av sina väninnor som står i begrepp att gifta sig. Det är den första stora europeiska kärleksdikten. Catullus har översatt den som en hyllning till sin tillbedda Lesbia – en artig anspelning på Sapfo. Emil Zilliacus tolkar de två första stroforna, Hjalmar Gullberg de två sista.

OLAV WISTRÖM